

ДИСКУСИОНЕН КЛУБ

ROLE NÁBOŽENSTVÍ V INTEGRACI UKRAJINSKÝCH IMIGRANTU V ČESKÉ REPUBLICĚ: TEORETICKÁ VÝCHODISKA PROBLEMATIKY*

Milan Lupták

PhDr., CSc. výzkumné centrum Geomigrace, Přírodovědecká fakulta UK Praha,
luptakm@seznam.cz

Marina Luptáková

PhDr. Thd. Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze,
luptakm@seznam.cz
<https://orcid.org/0000-0002-2709-9691>

[https://doi.org/10.34017/1313-9703-2025-1\(25\)-2\(26\)-103-113](https://doi.org/10.34017/1313-9703-2025-1(25)-2(26)-103-113)

Анотация

Милан Луптак, Марина Луптакова. Ролята на религията за интеграцията на украинските имигранти в Чешката република. Авторите на статията имат за цел да анализират особеностите на миграционните и имиграционните процеси в Чешката република, породени от военната агресия на Руската федерация срещу Украйна през 2022 г. Въз основа на официални статистически и социологически данни изследователите отбелязват значителен дял (повече от десет процента) чуждестранни мигранти сред цялото население на Чешката република. Подчертава се, че най-голямата общност от мигранти в Чехия днес са украинците, чийто брой се увеличи след началото на войната в Украйна през февруари 2022 г. Дадена е оценка на чешките държавни програми за интеграция на трудови мигранти и бежанци на вътрешния трудов пазар. Осветява се асиметричността в интеграцията на украинските бежанци, сред които мнозинството, въпреки че имат висше образование и са икономически активни, са принудени да работят на нископлатена и нестабилна работа. Особено внимание в статията е отделено на ролята на Църквата и религията в процеса на интеграция на чужденците в условията на екзистенциални предизвикателства. Доказва се, че съвременните теории за икономическата миграция, които разглеждат предпоставките за миграция единствено като резултат от рационален избор и решение на отделния човек или семейство, не могат да претендират за всеобхватна системна теория, тъй като не отчитат значението на религиозните убеждения, вярата и принадлежността към църквата на имигрантите. Обосновава се необходимостта от преосмисляне на такива социални институции като семейството, гражданството, националната държава, църквата и др. в контекста на изследването на миграцията. Международните и чуждестранните религиозни организации в това изследване се тълкуват като институции, които директно внесоха нови практики в религиозната сфера и по този начин помогнаха на следващите поколения имигранти да се интегрират в местното общество, в резултат на което религиозният пейзаж в тези страни се промени и ги направи (държавите в Северна Америка и Западна Европа) много глобализирани и силно диференцирани.

Ключови думи: украински мигранти, интеграция, религия, теоретични концепции

* Stávající článek vznikl v rámci projektu GA ČR 24- 128 94-S. Role náboženství v integraci ukrajinských imigrantů v Česku a související změny v náboženské krajině (The current article was created within the framework of the GA CR project 24-128 94-S. The role of religion in the integration of Ukrainian immigrants in the Czech Republic and related changes in the religious environment).

Анотація

Мілан Луптак, Марина Луптакова. Роль релігії в інтеграції українських іммігрантів у Чехії. Автори статті ставлять за мету проаналізувати особливості міграційних та імміграційних процесів в Чехії, спричинених військовою агресією Російської федерації проти України у 2022 р. Спираючись на офіційні статистичні та соціологічні дані, дослідники відзначають значну частку (більше десяти відсотків) іноземних мігрантів серед усього населення Чехії. Наголошується, що найчисленнішою спільнотою мігрантів у Чехії на сьогодні є українці, кількість яких зросла після початку війни в Україні в лютому 2022 року. Дається оцінка чеських державних програм інтеграції трудових мігрантів та біженців у внутрішній ринок праці. Висвітлюється асиметричність в інтеграції українських біженців, серед яких більшість маючи вищу освіту і будучи економічно активними, вимушені працювати на низькооплачуваній та нестабільній роботі. Особливу увагу у розвідці зосереджено на ролі церкви та релігії в інтеграції іноземців в умовах екзистенціальних викликів. Доводиться, що сучасні теорії економічної міграції, які передумови міграції вбачають у виключно раціональному розрахунку і рішенні окремої людини або сім'ї, не можуть претендувати на загальну системну теорію, оскільки не враховують важливості впливу релігійних переконань, релігійної віри та приналежності до церкви іммігрантів. Обґрунтовується необхідність переосмислення в контексті дослідження міграції таких соціальних інститутів, як сім'я, громадянство, національна держава, церква тощо. Міжнародні та іноземні релігійні організації у даній розвідці витлумачуються як інституції, які безпосередньо привнесли нові практики в релігійну сферу і, таким чином, допомогли наступним поколінням іммігрантів інтегруватися в місцеве суспільство, як наслідок змінивши релігійний ландшафт у цих країнах та зробивши їх (держави Північної Америки та Західної Європи) дуже глобалізованими та сильно диференційованими.

Ключові слова: українські мігранти, інтеграція, релігія, теоретичні концепції

Annotation

Milan Lupták, Marina Luptáková. The role of religion in the integration of Ukrainian immigrants in the Czech Republic. The authors of the article aim to analyze the features of migration and immigration processes in the Czech Republic caused by the military aggression of the Russian Federation against Ukraine in 2022. Based on official statistical and sociological data, the researchers note a significant share (more than ten percent) of foreign migrants among the entire population. It is noted that the largest community of migrants in the Czech Republic today are Ukrainians, whose number has increased since the outbreak of the war in Ukraine in February 2022. An assessment is given to Czech state programs for the integration of labor migrants and refugees into the domestic labor market. The asymmetry in the integration of Ukrainian refugees is highlighted, among whom the majority, having higher education and being economically active, are forced to work in low-paid and unstable jobs. Particular attention in the article is focused on the role of the church and religion in the integration of foreigners in the face of existential challenges. It is proved that modern theories of economic migration, which see the prerequisites for migration exclusively in the rational calculation and decision of an individual or family, cannot claim to be a general systemic theory, since they do not take into account the importance of the influence of religious beliefs, religious faith and church affiliation of immigrants. The need for rethinking in the context of migration research of such social institutions as family, citizenship, national state, church, etc. is substantiated. This study interprets international and foreign religious organizations as institutions that have directly introduced new practices into the religious sphere and thus helped subsequent generations of immigrants to integrate into local society, thereby changing the religious landscape in these countries and making them (the states of North America and Western Europe) highly globalized and highly differentiated.

Keywords: Ukrainian migrants, integration, religion, theoretical concepts

Anotace

Milan Lupták, Marina Luptáková. Role náboženství v integraci ukrajinských imigrantů v České republice. Autoři článku si kladou za cíl analyzovat rysy migračních a imigračních procesů v České republice způsobených vojenskou agresí Ruské federace proti Ukrajině v roce 2022. Na základě oficiálních statistických a sociologických dat badatelé zaznamenávají významný podíl (více než deset procent) zahraničních migrantů z celé populace. Je třeba poznamenat, že největší komunitou migrantů v České republice jsou dnes Ukrajinci, jejichž počet se od vypuknutí války na Ukrajině v únoru 2022 zvýšil. Jsou vyhodnoceny programy české vlády pro integraci migrujících pracovníků a uprchlíků na vnitřní trh práce. Je zdůrazněna asymetrie v integraci ukrajinských uprchlíků, z nichž většina, která má vysokoškolské vzdělání a je ekonomicky aktivní, je nucena pracovat na málo placených a nestabilních zaměstnáních. Zvláštní pozornost je v článku zaměřena na roli církve a náboženství v integraci cizinců tváří v tvář existenčním výzvám. Je dokázáno, že moderní teorie ekonomické migrace, které vidí předpoklady migrace pouze v racionální kalkulaci a rozhodnutí jednotlivce či rodiny, si nemohou činit nárok na obecnou systémovou teorii, neboť neberou v úvahu význam vlivu náboženského přesvědčení, náboženské víry a církevní příslušnosti imigrantů. Potřeba přehodnocení v kontextu výzkumu migrace takových sociálních institucí, jako je rodina, občanství, národní stát, církev atd., je opodstatněná. Mezinárodní a zahraniční náboženské organizace v této oblasti studium jsou interpretovány jako instituce, které přímo zavedly nové praktiky do náboženské sféry a pomohly tak dalším generacím imigrantů začlenit se do místní společnosti, následně změnily náboženskou krajinu v těchto zemích a učinily je (státy Severní Ameriky a západní Evropy) velmi globalizovanými a vysoce diferencovanými.

Klíčová slova: ukrajinští migranti, integrace, náboženství, teoretické koncepce

Uvod' do problematiky: aktuálnost, rozpracovanost, cíle. Český trh práce se po zvládnutí ekonomické transformace z plánované ekonomiky na tržní ekonomiku, stal oblíbenou cílovou destinací zahraničních pracovních migrantů. Nejpčetnější migrační komunitou v České republice jsou Ukrajinci. A jejich počet roste nepřetržitě již více než tři desetiletí s výjimkou počátku tohoto milénia, kdy byl zaveden vízový režim pro občany postsovětských republik a konce prvního desetiletí tohoto tisíciletí, kdy česká ekonomika pocítila dopady světové finanční krize. Počet Ukrajinců v České republice výrazně vzrostl po započetí válečného konfliktu na Ukrajině v únoru 2022. Ukrajinští migranti v souhrnu dnes podle oficiálních statistik Ministerstva vnitra ČR představují přibližně dvě třetiny z celkového počtu více než jeden milion zahraničních migrantů na území České republiky. Popularita České republiky jako imigrační země mezi Ukrajinci souvisí také s kulturní a jazykovou blízkostí a také v samém počátku s liberálním vízovým režimem ze strany naší republiky. V současnosti se ukrajinští váleční uprchlíci nacházejí na území České republiky v režimu tzv. „Dočasné ochrany“, která jim poskytuje rozličné sociální benefity, dostatečné k dosažení základních sociálních standartů v ČR. Od příštího roku se předpokládá, že vybrané kategorie ukrajinských válečných uprchlíků mohou zůstat trvalý pobyt na území ČR. Přínosem ukrajinských migrantů pro českou společnost, je jejich vysoká pracovní a podnikatelská aktivita, i když kvalifikační a lidský kapitál není využíván a z hlediska českého trhu práce je jejich postavení převážně marginalizováno.

Integrace cizinců v České republice se uskutečňuje na základě Koncepce integrace cizinců z roku 2006, která implementuje dokumenty EU. Předpokládá se především integrace cizinců do ekonomických, sociálních a kulturních struktur majoritní společnosti. Významnou roli kromě státních a nevládních institucí v integraci cizinců, zvláště Ukrajinců sehrávají církve, zvláště na úrovni jednotlivých církevních obcí a farností. Role církví v integraci ukrajinských migrantů a válečných uprchlíků je v české politické a odborné sféře nedoceněna. Na neoborné úrovni v literatuře domácí provenience, je táto problematika jenom okrajově upomínaná, eventuálně je řešena v kontextu

například tzv. gender study. Podcenění této problematiky bylo donedávna charakteristické pro západoevropskou odbornou literaturu což má své kořeny v dějinách evropských buržoazních revolucí, které řešili konflikt církev versus stát. Na severoamerickém kontinentu byla situace principiálně jiná, a proto se náboženské vyznání evropských migrantu-kolonistu například do USA stalo integrální součástí americké civilizace. K rehabilitaci významu odborné problematiky v rámci relací-migrace-náboženství-církev-integrace migrantu v hostitelské zemi migrantu ve velké míře napomohla migrační koncepce trans nacionalizmu a s ní související problematika transferu sociálních remitencí, která se v západoevropské literatuře objevila před více než třemi desetiletími. Církev pro Ukrajince v Česku, stejně jako v USA anebo v Kanadě, představují nábožensky, kulturně, jazykově a etnicky velice blízké prostředí, skrze které mohou překonávat pocit odcizení, který zažívají v hostitelské zemi a navazovat kontakty které přispívají k jejich integraci do majoritních struktur společnosti. Cílem stávající statě je prezentovat současný sociálně demografický profil ukrajinských imigrantů a válečných uprchlíků v České republice a současně nastínit, jakým způsobem jsou v odborné literatuře řešeny vztahy náboženství a integrace migrantů a jaká je role náboženství v rámci jednotlivých fází migračního procesu.

1. Ukrajínští pracovní migranti a váleční uprchlíci na území České republiky a státní programy integrace cizinců.

Česká republika je již více než tři desetiletí oblíbenou destinací pro migranty z celého světa. V České republice pobývalo podle statistik Ministerstva vnitra ČR podle stavu ke konci ledna 2024 1,072, 567 cizinců, což představuje přibližně jednu desetinu celkové populace ČR. Počet cizinců při tom každoročně stoupá, s výjimkou let 2000 a období let 2008-2009.

Například ke konci minulého tisíciletí žilo v ČR asi 200 tisíc cizinců a v roce 2010 to bylo již asi 400 tisíc cizinců. Největší nárůst počtu cizinců na území ČR však započal až od konce února 2022, kdy do ČR, stejně jako do jiných zemí Evropské unie v důsledku vojnového konfliktu na území Ukrajiny začali proudit desítky tisíc ukrajinských vojnových uprchlíků. Podle statistik MV ČR na konci ledna 2024 na území ČR pobývalo přibližně 380.500 ukrajinských válečných uprchlíků, kteří podobně jako v zemích EU využívali režimu takzvané dočasné ochrany. (IOM, 2023, s. 25; Atlas předsudku ..., 2024, s. 25).

Nejvíce cizinců v ČR žije v Praze, přibližně jedna třetina cizinců, migrantů. Naše hlavní město má v tomto smyslu punc multikulturního města, srovnatelného se západoevropskými velkoměsty (Leontiyeva, Mikešová, Tollarová, 2018, s. 62)

Až do počátku vojenského konfliktu na Ukrajině přijížděli do České republiky cizinci především za účelem zaměstnání a podnikání. Za tímto účelem v té době přijelo skoro dvě třetiny cizinců. Po začátku vojenského konfliktu na Ukrajině v únoru 2024 se nejčastějším typem pobytu stal režim dočasné ochrany pro ukrajinské vojnové uprchlíky

Před vypuknutím válečného konfliktu na Ukrajině v únoru 2022 počet ukrajinských migrantů, "zarobitčanů" dosahoval 199 210 osob. V důsledku válečného konfliktu na Ukrajině v současnosti v České republice žije více než 580 tisíc Ukrajinců Neoficiální údaje, vzhledem k tomu, že migrační statistika obecně v mnoha zemích světa představuje, tzv. černou gnoseologickou skříňku uvádějí i vyšší počty Ukrajinců pobývajících v současnosti na území naší republiky.

Z hlediska počtu cizinců v ČR po Ukrajincích následují Slováci (119 419 osob), občané Vietnamu (67 466 osob), potom občané Ruské federace (40 804 osob), za nimi občané Rumunska (20 544 osob), v tomto kontingentu migrantu je však značný počet občanů Republiky Moldova, kteří různými způsoby získali rumunské zahraniční cestovní pasy, následují občané Bulharska (17 941 osob), občané Mongolska (12 616 osob), atd.

Podle údajů Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky je u nás zaměstnáno 82

945 cizinců a více než 118 tisíc cizinců podniká (IOM, 2023, s.16). Nejvíce je v České republice zaměstnáno Ukrajinců, kteří však velice často pracují v nízko kvalifikovaných, fyzicky náročných, špatně placených a z hlediska bezpečnosti práce rizikových profesích o které nejeví majoritní populace zájem. Podle údajů Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky až 72% ukrajinských válečných uprchlíků ve věku 18-64 let je ekonomicky aktivních. Podle statistických šetření IOM se zastoupením v Praze, má ukrajinských válečných uprchlíků na území České republiky, přičemž vykonávají především prekerizované práce.

Tento statistický zdroj také uvádí, že 57 % ukrajinských uprchlíků má opatrovatelské povinnosti a závazky ke svým dětem, nemocným a starším osobám. Souvisí to se sociálním složením kontingentu ukrajinských válečných uprchlíků, až 58 % jsou ženy, děti je 21 %, seniorů, to jest osob starších 65 let jsou 4 % a mužů ve věku 18-64 let je 17 %. Podle různých údajů je na území České republiky asi 185 tisíc mužů ve věku 18-64 let, přičemž asi polovina z tohoto počtu ukrajinských mužů pracovala v ČR, již před začátkem stávajícího válečného konfliktu na Ukrajině.

Podle uvedeného šetření IOM až 31% uprchlíků deklarovalo, že není schopno pokrýt jednorázové finanční náklady, které přesahují 500 euro. Značnými úskalími pro některé kategorie ukrajinských uprchlíků je především také získání bydlení, zaměstnávání matek- samoživitelek a osob předdůchodového věku. (IOM, 2024, s. 36) ukrajinským válečným uprchlíkům je v České republice, podobně jako v jiných státech EU, udělován zvláštní režim dočasné ochrany, který byl vytvořen ještě v roce 2001 v souvislosti s tehdejšími vojnovými konflikty v bývalé Jugoslávii. Aktivace této právní normy však proběhla až v březnu 2022, po započetí válečného konfliktu na Ukrajině.

Registrace ukrajinských válečných uprchlíků do režimu dočasné ochrany v České republice jim umožňuje dostávat rozličné sociální humanitární dávky, příspěvky na bydlení, dopravu, návštěvu kulturních akcí a představení, poskytuje těmto uprchlíkům zdravotní pojištění, což v souhrnu garantuje pro tyto válečné uprchlíky základní sociální standardy pro život v České republice. Uvedené sociální dávky se však pro ukrajinské válečné uprchlíky v ČR, s výjimkou vybraných sociálních skupin uprchlíků jako jsou děti, senioři a zdravotně postižení- postupem času snižují tak, aby stimulovali postupné a ve stále větší míře zapojování se ukrajinských uprchlíků do aktivního ekonomického života české společnosti.

Rámec integrační politiky vůči migrantům stojí na základních principech Koncepce integrace cizinců na území České republiky z roku 2006, která v souladu s tehdejšími dokumenty Evropské unie integraci definuje, jako obousměrný proces do kterého vstupují jak cizinci, tak i majoritní společnost hostitelské země. Role zapojení země původu migranta, tedy trojstrannost nebo trans nacionalismus zmiňovaný v dokumentech Evropské unie se do českého pojetí integrace cizinců-migrantu nepromítla (Pořízek, 2018, s.69).

Koncepce integrace cizinců v České republice deklarovala čtyři prioritní oblasti, které byly později rozšířeny. Současnými prioritami Koncepce integrace cizinců v ČR jsou:

- a) znalost českého jazyka,
- b) ekonomická soběstačnost,
- c) orientace se cizince v české společnosti,
- d) vzájemné vztahy mezi komunitami,
- e) komunikace s majoritní společností a jejími segmenty a institucemi,
- f) postupné nabývání práv podle délky pobytu cizince v České republice,
- g) prohlubování odborných kompetencí migrantu.

Existuje však i transnacionální potenciál integrace migrantu, který však česká koncepce jejich integrace nezohledňuje (Jelínková, Valenta,2022, s.89).

Zásadními poskytovateli prostředků pro integraci cizinců v České republice jsou evropské

instituce, které poskytují ať dvě třetiny finančních prostředků na integraci cizinců v ČR. Zbylou třetinu pak poskytují česká ministerstva, která je však také z velké části čerpají z evropského prostředku a fondu. Z hlediska podpory stanovených priorit integrace cizinců v České republice je nejvíce podporovaná ekonomická soběstačnost cizinců a to zejména prostřednictvím poskytování cizincům konzultací ohledně situace na českém trhu práce a způsobu vstupu na tento trh práce.

Významná je též podpora výuky českého jazyka a formování vztahu mezi rozličnými sociálními komunitami, orientace se cizinců v české společnosti a stále větší význam se akcentuje na ty aspekty, které zdůrazňují nároky a zodpovědnost migrantu za svůj vlastní osud. (Jelínková, Valenta, 2022, s.13).

Malá pozornost je však naproti tomu věnována možnostem politické participace migrantu, problematice relativně malého počtu udělení pro cizince-migranty státního občanství atd., což je předmětem dlouhodobé kritiky ze strany odborné akademické obce a nevládních institucí.

2. Náboženství a integrace migrantu: konceptualní aspekty.

Významnou roli z hlediska integrace cizinců do struktur majoritní společnosti plní také náboženství a církevní instituce. Ke konci roku 2022 bylo v České republice Ministerstvem kultury registrováno 44 církví a náboženských hnutí, která představují - abrahámovská náboženství, indická náboženství a nová náboženská hnutí.

Křesťanské církve v České republice zvláště na úrovni svých farností vykonávají následující činnosti, které ve svém souhrnu přispívají také k integraci cizinců:

- a) evangelizační a misionářskou,
- b) udržují kontakty s křesťanskou Ekumenou,
- c) hospodářsko-ekonomickou,
- d) sociálně-charitativní,
- e) kulturně- vzdělávací,
- f) spolupracují navzájem na různých platformách jako například Česká biskupská konference eventuálně Ekumenická rada církví atd.,
- g) spolupracují s vládními a nevládními organizacemi.

V Evropě převládá konsenzus, že náboženství patří do soukromí a nikoli na veřejnost. Proto se majoritní společnost cítí být ohrožena, když například migranti se zemí Maghrebu na veřejnosti demonstrují atributy islámu. Sekularizovaná většina společností v mnoha evropských zemích často vyvíjí tlak na migranty z islámských zemí, aby se v procesu sociální integrace přizpůsobili dominující ve společnosti sekulární identitě. Tento tlak se však liší v jednotlivých evropských zemích v závislosti na historickém vývoji vztahu státu a církve, podmínek získání občanství pro migranty a též v závislosti od specifických podob imigračních politik cílových zemí, ale také na demografickém složení migrantu, délce jejich pobytu v hostitelské zemi, zda se jedná o první, druhou anebo další generaci migrantu a jejich počtu v celkové populaci dané země.

Od imigrantu přicházejících do nové země se očekává přizpůsobení se jak politickým, ekonomickým, sociálním podmínkám cílové země migraci, což často znamená vzdát se nejen svého rodného jazyka ve veřejném prostoru, národnosti ale také způsobu života. Náboženství však může v těchto uvedených podmínkách sehrát významnou roli v procesu integrace do struktur majoritní společnosti jak tomu je například v USA anebo Kanadě, kde se skrze náboženství mohou migranti lidsky a kulturně definovat a najít si tak své místo ve společnosti. Důležitost kterou náboženství sehrává ve veřejném prostoru v USA a v Kanadě, na rozdíl od evropských zemí poskytuje migrantům

skrze náboženské instituce legitimní institucionální formu prostřednictvím které se mohou zapojit do veřejného života společnosti (Sedláčková, 2012, s.25-26).

Náboženství se stalo hned od prvopočátku vzniku USA integrální součástí vznikajícího národního povědomí, což natrvalo ovlivnilo americkou společnost z hlediska reflexe vztahu mezi migraci, církví a náboženstvím. Protestantská etika, kterou přivezli kolonisté, byla v Nové Anglii reprezentovaná především kongregacionalisty, kteří jsou považováni za nejčistší podobu puritanismu. V Nové Anglii působili také presbyteriáni, když však byla puritánská církev postátněna, odešli do jiných kolonií. Presbyteriáni byli později velice aktivní v americké buržoazní revoluci. Zastoupení v Americe mezi prvními kolonisty měli však také představitelé dalších církví. Luteráni byli hlavně mezi Švédy v Delaware ale také s příchodem německých kolonistů v roce 1710 i v New Yorku. Katolíci se usazovali v Marylandu, Pensylvánii a New Jersey. Od konce 19. století přijíždějí zvláště do New Yorku Židé, především chasidé, z carského Ruska.

Vzdělání se těší tradičně v prostředí evangelických církví vysoké úctě. Vzdělávací snahy evangelických církví směřovali k tomu, aby poučili lid o podstatných věcech víry a zvýšili vzdělanostní úroveň teologů, což byli na svou dobu zásadní úkoly. Proto kongregacionalisté založili první veřejné školy na území Severní Ameriky. Z náboženských pohnutek vyrostli též mnohé vysoké školy-puritáni založili v roce 1636 Harvard, následně byli založeny kolej Wiliama a Mary k posílení anglikánského duchovenství, puritáni založili Yale, presbyteriáni Princetonskou universitu atd. (Lupták, Prorok, 2011, s.298-300).

Alexise de Tocqueville je francouzským liberálním myslitelem, který je ovlivněn náboženským konzervativismem ancienne regime. Současně je také sociologem ve stylu Ch. L. Montesquieu, a proto rozlišuje tři základní příčiny vzniku liberální podoby demokracie v Americe. Těmito příčinami jsou nahodilost a svéráznost situace, ve které se ocitla rodící se americká společnost, její zákony a její zvyky a morálka ovlivněná náboženskou vírou prvních evropských kolonistů na americké pevnině. (Raymond A., 1967, s. 233).

Tocqueville tvrdí, že pro úspěchy americké demokracie jsou sice její zákony, jako je například americká Ústava, důležitější než zeměpisné a materiální podmínky USA, avšak největší význam mají náboženská víra a společenské zvyky (Tocqueville A.de,1992, s. 120-126). Oba dva díly Tocquevilovi Demokracie v Americe, proto obsahují mnoho kapitol, které pojednávají o náboženském přesvědčení, rodinném životě, vzdělání žen, vztazích mezi jednotlivými rasy atd.

Ekonomické teorie, které dlouhou dobu určovali směřování migračního výzkumu a odvraceli pozornost od kulturního kontextu migrace, jehož integrální součástí je také náboženská víra migrantů. Teprve transnacionální obrat ve výzkumu a studiu migračních procesů, který započal v posledním desetiletí minulého století, napomáhá odhalit a pochopit procesy začleňování se migrantů do společenských struktur hostitelské společnosti, které paralelně probíhají s procesy udržování vztahu a vazeb migrantů se zemí jejich původu (domovskou zemí). Transnacionální vztahy mohou zahrnovat vztahy mezi migranty ve třetích zemích. Mnohdy stereotypní obraz migrace vytvářený klasickými migračními teoriemi, pro které referenčním rámcem byl národní stát hostitelské země, se posouvá směrem k více dynamickému chápání migrace jakožto probíhajícímu procesu.

Pro tento posun je nutné znovu koncipovat z hlediska migračních studií takové sociální instituce, jako jsou rodina, občanství, národní stát, církev atd., což ve svém důsledku umožňuje pochopit, že integrace migrantů do struktur hostitelské země a zároveň udržování transnacionálních vazeb se zemí svého původu nejsou divergenční procesy, nýbrž procesy, které mohou probíhat simultánně a které jsou, mohou vzájemně podporovat. Transnacionální vazby je proto nutné interpretovat jako kontext migrace. Nelze opomenout také důležitou skutečnost, že k problematice trans nacionalizmu je zapotřebí přistupovat z hlediska obecné teorie systému jako k synonymu nelineárních vztahů, které se snaží v každém jednotlivém momentu dosáhnout stavu homeostaze(rovnováhy). Zároveň transnacionální vztahy představují disipativní struktury, tak jako

je pojímá nositel Nobelovy ceny v oblasti chemie z roku 1977 I. R. Prigogine.

Ekonomické migrační teorie chápou migraci jako čistě racionální kalkul a rozhodnutí jedince anebo rodiny. Pozornosti těchto koncepcí však uniká náboženská víra, která se zdá těmto čistě ekonomickým koncepcím příliš abstraktní a iracionální a například při rozhodování o migraci nepodstatná. Ve spojení ze sekularizačního paradigmatu to pro migrační výzkum znamenalo cílené přehlížení role náboženství v migračních procesech.

Migrace je pouze jedním ze sociálního fenoménu, který má parametry trans nacionalismu. Transnacionální jsou však i náboženství, jelikož přesahují hranice jedné z nejdůležitějších politických institucí státu a to protože většina náboženství vybízí k misionářské činnosti a apeluje k Ekumeně. Náboženství sice existuje v lokálních komunitách, farnostech, eparchiích atd. a je výrazně ovlivněno lokálním politickým a kulturním kontextem, avšak zároveň je transnacionální propojeno s náboženskou Ekumenou.

Transnacionální náboženské instituce proto také formují prožitek náboženství migranty. V hostitelské zemi migranti zpravidla přicházejí do stejné církve z hlediska svého náboženského vyznání, kterou navštěvovali ve své domovské zemi, avšak táto církev v hostitelské zemi se může v některých aspektech lišit, což převážně má své historické příčiny. Zároveň migrující mohou do své církve v hostitelské přinášet nové podněty z církevního života ve své domovské zemi a současně přenášet podněty z církevního života v hostitelské zemi do církve ve své domovině. Máme tak dočinění s transferem sociálních remitencí náboženské povahy. Migrace i v dnešní době možnostmi které nabízí digitální transnacionální komunikaci v reálném čase zůstává zlomovou zkušeností v životě migrantů a pro mnohé migranty to může být zkušenost traumatizující. Ztráta a změna statusu, který velice často doprovází proces migrace a posiluje v migrantech pocit sociálního odcizení a vykořenění. Lze zákonitě očekávat, že v této pro migranty existenciální situaci bude posílena jejich náboženská víra.

Mnoho migrujících proto tíhne ke všemu, co považují za důvěrné známé pro sebe a své blízké. Takovými opornými body se proto zpravidla stávají pro migranty blízké jejich etnosu krajanské spolky anebo církve. Právě církve se svým každoročně cyklicky se opakujícím rozpisem bohoslužeb či oslavami církevních svátků a jiných významných událostí v rámci církevního roku se pro migranty v hostitelské zemi stávají jejich novým domovem a přístavem bezpečí, zvláště když se jedná o církve, které svoji převažující etnickou strukturou farníku korespondují s kulturními a etnickými preferencemi migranta. Významným benefitem pro migranta se stává i skutečnost, že bohoslužby se konají v jazyce, kterému rozumí.

Migrace je komplexní proces složený z několika fází, rozhodnutí migrovat, cesta migranta do hostitelské země a proces postupné integrace migranta do sociálních struktur v hostitelské zemi. Axiomou je, že náboženství může ovlivňovat všechny tři uvedené fáze migračního procesu (Sedláčková, Souralová, 2010, s. 1-8).

Rozhodnutí migranta opustit domov a migrovat do jiné země většinou nevzniká náhle a spontánně avšak zpravidla pozvolna a po ušitou dobu. Náboženská víra ale také představitelé jednotlivých církví mohou jak stimulovat odhodlání migranta vydat se do své země zaslíbené, nýbrž stejně mohou přesvědčovat potencionálního migranta, že jeho migrační dobrodružství je zbytečné či dokonce nebezpečné.

Náboženské učení a modlitba mohou potencionálnímu migrantovi poskytovat sílu opustit domov a svou rodinu a současně mohou sloužit, jako zdroj racionalizace rozhodnutí, proč je potřebné migrovat. V jiných souvislostech však může náboženské učení církve a modlitba působit na potencionálního migranta protichůdně a poskytovat mu v rámci rozhodování se argumenty- proč neemigrovat a zůstat v bezpečném zátiší své domovské země.

Druhá fáze migračního procesu souvisí s přípravou a realizací cesty migranta do jeho cílové země migrace. V rámci církevních institucí v domovské zemi migranta důležitou roli může v této fázi

migračního procesu sehrát kněz v církevní obci, kterou navštěvuje příští migrant anebo někdo z farníků, kteří mají příslušné potřebné pro migranta kontakty, zkušenosti anebo informace. Důležitá v této fázi migračního procesu může být též finanční pomoc, kterou poskytne příštímu migrantu kněz anebo někdo z farníků, ale též duchovní pomoc pro migranta a jeho rodinu v tomto složitém před migračním obdobím plném nejistot a očekávání. Kněz ve farnosti a samotní farníci tak mohou pomáhat spoluvytvářet pro příštího migranta migračnímu sociální síť s funkčním sociálním kapitálem, která je často protiváhou klasických klientelistických sítí jenž inklinují k narušování právního řádu.

V rámci třetí fáze migračního procesu, která je spojena s postupnou integrací migrantu do společenských struktur majoritní společnosti se ukazuje jako velice přínosné pro migranta v cílové zemi zapojit se do církevního života. Důležitá je role církvi při vytváření komunity, a jakožto hlavního zdroje sociální a ekonomické podpory zvláště pro migranty, kterým hrozí sociální marginalizace. Církev může být také místem pro vytváření alternativních sociálních identit migrantu, kteří jsou velice často vyloučeni z možnosti získání státní občanství a z možnosti profitování z ekonomického a sociálního života v hostitelské zemi.

Církev mohou také být místem kulturní reprodukce, kde se udržují a předávají tradice etnické identity migrantu dalším generacím. Obrátit se k církvi je pro migranty v hostitelské zemi jeden z způsobů jak zmírnit negativní dopady nového prostředí na migranty, ale též výraz rezistence vůči asimilaci, která je spojena se sekularizačními tlaky majoritní společnosti v hostitelské zemi.

V kontextu stávajícího vědeckého sdělení je také nutné odpovědět na otázku jaký je vztah učení Pravoslavní Církve k problematice migrace pravoslavných věřících.

Pravoslaví není ve své podstatě ničím jiným než křesťanstvím. Tradice a proto každý krok Církve a křesťana má být zaštitěn autoritou svatých otců. Přinejmenším od doby byzantské se k tomuto rozměru Pravoslaví navíc přidává rozměr další "prokvašení celého těsta" (Ga. 5.9), a "obnovy království Izraele již v tomto čase" (Sk 1.6).

Myšlenka, že křesťanská víra, zvěst Evangelia má být dovedena až do správy pozemských věcí, představuje ideál křesťanského státu. Hluboký vztah pravoslavného křesťana k rodičům, rodné obci, národu, vlasti je chápán jako přirozený prostředek vztahu k Bohu ve smyslu Vtělení, lidské a Božské přirozenosti Spasitele. Pravoslavný křesťan miluje svou zemi, svůj národ, svou rodinu zcela analogicky jako miluje Boha a Církev. Vztah k oběmu je naprosto integrální, protože je dán Kristovým Boholidstvím (Drda, 2012, s. 8-14).

Ve světle těchto specifických rysů Pravoslaví můžeme snadněji pochopit chování pravoslavných etnik v určitých fázích historie křesťanské civilizace. Pravoslavní nevytvářejí koloniální systémy, nejsou v čele zámořských objevů, neznají křížové výpravy ani šíření víry mečem a jsou extrémně pasivní, pokud jde o migraci. Dobrovolná migrace je minimální. Naopak můžeme říct, že pokud pravoslavná etnika migrují, pak je to vždy v důsledku tragických historických událostí. Úcta k Tradici a stabilita loci, prorůstají. Emigrace, odtržení se od rodné obce, národa a vlasti, bylo vždy pro pravoslavné křesťany jenom druhým, nouzovým řešením životních těžkostí a sociálních kataklyzmat.

Závěry. Na základě stávající analýzy relací mezi náboženstvím, církvemi a integrací ukrajinských imigrantů a válečných uprchlíků do sociálních struktur hostitelské země lze tedy konstatovat, že, a) velice pravděpodobně v závislosti na vývoji a délce trvání válečného konfliktu na Ukrajině bude pokračovat nárůst počtu ukrajinských imigrantů a válečných uprchlíků na území České republiky což vyvolá dodatečné tlaky na zvládnutí této situace ze strany vládních, nevládních a církevních institucí, b) náboženství a církve sehrávají svoji nezastupitelnou roli v procesu integrace ukrajinských imigrantů a válečných uprchlíků do české společnosti a to protože církve představují pro Ukrajince v ČR důvěrně známé prostředí, přístav bezpečí skrze které si mohou osvojit hodnoty majoritní české společnosti a udržovat s ní dialog, c) církve také umožňují ukrajinským imigrantům a válečným uprchlíkům udržovat si jejich náboženskou, kulturní, etnickou identitu a

lidskou integritu v hostitelské zemi d) náboženství ovlivňují výrazným způsobem všechny tři fáze migračního procesu, rozhodnutí migrovat, cestu migranta do hostitelské země a proces usazování se a integrace migranty v hostitelské zemi, e) zvláštnosti migračního chování pravoslavných věřících ovlivňuje skutečnost, že pravosláví je náboženstvím tradice a autority otců církve, f) vztahy mezi náboženstvím, církví a integrací migrantu je nutno chápat jako velice významnou součást migračních výzkumů v rámci, kterých sekundární analýza odborné literatury musí probíhat současně s terénními sociologickými šetřeními.

Použitá literatura:

- Tocqueville, de A. (1992), *O demokracii v Americe*, Praha, Lidové noviny, 378 s.
- Raymond A. (1967), *Les etapes des pensees sociologiques*, Gaullimard, Paris, 672 p.
- Atlas předsudku. Uprchlíci z Ukrajiny, (2024), "Evropská unie: azylový, migrační a integrační fond", Praha, viewed 26 December 2024, available at: <https://atlaspredsudku.cz/#atlas>
- Drda, A. V. (2012), *Pravosláví v Austrálii, Oceánii a Antarktidě*, HTF UK Praha, 127 s.
- Sedláčková, D., Souralová, A. (2010), "Gender a náboženství: "Přidaná hodnota nebo základní součást výzkumu", viewed 26 December 2024, available at: https://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/DSedlackovaASouralova_GenderANabozenstvi.pdf
- IOM Czechia DTM (2024) "Situace starších uprchlíků z Ukrajiny v Česku" výzkumná zpráva, viewed 26 December 2024, available at: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1461/files/reports/IOM%20DTM%20STARS%CC%81%CC%81%20UPRCHLI%CC%81%20Z%20UKRAJINY_2024-CZ.pdf?iframe=true
- IOM Czechia DTM (2023) "Socioekonomická situace uprchlíků z Ukrajiny" souhrnná výzkumná zpráva, viewed 26 December 2024, available at: https://czechia.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1681/files/documents/2024-10/iom-czechia-dtm-report-2023_cz.pdf
- Jelínková, M., Valenta, O. (2022). "Pojetí integrace migrantů v ČR perspektivou analýzy podpory stanovených priorit", *Czech Sociological Review*, No. 58(1), pp. 71-97.
- Leontiyeva, Y., Mikešová, R., Tollarová, B. (2018), *Pražané s cizím pasem. Výsledky výzkumu cizinců a cizinek ze zemí mimo EU žijících v české metropoli*, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 118 s.
- Lupták M., Prorok, V. (2011), *Politické ideologie a teorie: od starověku po roce 1848*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 414 s.
- Požizek, P. (2018) "Lesk a bída integrace cizinců pohledem vládní koncepce integrace cizinců", *AUC IUIRIDICA*, Vol. 64, No.2, s. 49-72.
- Sedláčková, D. (2012), *Bůh na cestách. Náboženství a víra v životě ukrajinských migrantek a migrantu*, MU, Brno, 70 s.

References

- Tocqueville, de A. (1992), *On Democracy in America*, Prague, Lidové noviny, 378 p. [in Czech]
- Raymond A. (1967), *Les etapes des pensees sociologiques*, Gaullimard, Paris, 672 p.
- Atlas of Prejudice. Refugees from Ukraine, (2024), "European Union: Asylum, Migration and Integration Fund", Prague, viewed 26 December 2024, available at: <https://atlaspredsudku.cz/#atlas> [in Czech]
- Drda, A. V. (2012), *Orthodoxy in Australia, Oceania and Antarctica*, HTF UK Prague, 127 p. [in Czech]
- Sedláčková, D., Souralová, A. (2010), "Gender and Religion: "Added Value or Essential Part of Research", viewed 26 December 2024, available at: https://aa.ecn.cz/img_upload/224c0

- 704b7b7746e8a07df9a8b20c098/DSedlackovaASouralova_GenderANabozenstvi.pdf [in Czech]
- IOM Czechia DTM (2024) "Situation of Older Refugees from Ukraine in the Czech Republic" research report, viewed 26 December 2024, available at: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM%20DTM%20STARS%CC%8C%81%20UPRCHLI%CC%81%20Z%20UKRAJINY_2024-CZ.pdf?iframe=true [in Czech]
- IOM Czechia DTM (2023) "Socioeconomic situation of refugees from Ukraine" summary research report, viewed 26 December 2024, available at: https://czechia.iom.int/sites/g/files/tmzbd11681/files/documents/2024-10/iom-czechia-dtm-report-2023_cz.pdf [in Czech]
- Jelínková, M., Valenta, O. (2022). "The concept of migrant integration in the Czech Republic from the perspective of support analysis of established priorities", *Czech Sociological Review*, No. 58(1), pp. 71-97 [in Czech]
- Leontiyeva, Y., Mikešová, R., Tollarová, B. (2018), *Prague residents with foreign passports. Results of research on foreigners from non-EU countries living in the Czech capital*, Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague, 118 p. [in Czech]
- Lupták M., Prorok, V. (2011), *Political ideologies and theories: from antiquity to 1848*, Aleš Čeněk Publishing House, Plzen, 414 p. [in Czech]
- Požizek, P. (2018) "The brilliance and misery of the integration of foreigners from the perspective of the government concept of the integration of foreigners", *AUC IUIRIDICA*, Vol. 64, No.2, pp. 49-72 [in Czech]
- Sedláčková, D. (2012), *God on the move. Religion and faith in the life of Ukrainian migrants*, MU, Brno, 70 p. [in Czech]

© **Milan Lupták, Marina Luptáková**